

ارزیابی شاخص‌های سنجش و شناسایی وضعیت خانوارهای زن سرپرست

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۰۲۶۸
کد موضوعی: ۲۷۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۹/۱۲

عنوان گزارش:

ارزیابی شاخص‌های سنجش و شناسایی
وضعیت خانوارهای زن سرپرست

نوع گزارش: طرح و لایحه ، نظارتی ، راهبردی

نام دفتر:

مطالعات فرهنگ و آموزش (گروه زنان و خانواده)

تهیه و تدوین:

اکرم باجلان

ناظران علمی:

موسی بیات، ریحانه رحمانی‌پور

اظهار نظرکننده خارج از مرکز:

روشنک علی‌اکبری صبا (معاون پژوهشی پژوهشکده آمار)

گرافیک و صفحه آرایی:

سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی:

سیده مرضیه موسوی راد

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۰۳/۰۱

واژه‌های کلیدی:

۱. خانوارهای زن سرپرست
۲. شاخص‌های سنجش
۳. شناسایی وضعیت
۴. زنان سرپرست خانوار

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۸
۲. شناسایی شاخص‌های مرتبط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست.....	۹
۱-۲. مرور مطالعات مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی.....	۹
۲-۲. داده‌های آماری از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سایر دستگاه‌ها.....	۱۵
۳. کمبودها و مشکلات مطالعات مرتبط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست.....	۱۷
۱-۳. نبود ارتباط میان شاخص‌های تعیین شده با سیاست‌های مصوب.....	۱۷
۲-۳. ابهام در تعریف مفهومی سرپرست خانوار در نظام ملی آماری.....	۱۸
۳-۳. نبود بانک جامع داده‌های آماری و اطلاعاتی.....	۱۹
۴-۳. فقدان داده و اطلاعات دقیق، به‌موقع و به‌روز.....	۱۹
۵-۳. همگن‌پنداری زنان سرپرست خانوار در بیشتر داده‌های آماری.....	۲۰
۶-۳. نبود هماهنگی میان ارکان نظام داده خانوارهای زن سرپرست.....	۲۰
۴. جمع‌بندی و پیشنهادات.....	۲۱
۱-۴. اصلاح قانون نظام آماری ایران.....	۲۱
۲-۴. ضرورت تعریف مفهوم و بازنگری شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست و خانوارهای بدسرپرست مبتنی بر تحکیم نهاد خانواده.....	۲۱
۳-۴. لزوم استقرار سامانه پنجره واحد خدمات.....	۲۲
۴-۴. به‌روزرسانی سالنامه‌های آماری.....	۲۲
منابع و مآخذ.....	۲۳

فهرست جداول

جدول ۱. فهرست مطالعات ملی در ارتباط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست.....	۱۰
جدول ۲. یافته‌های توصیفی مطالعات ملی براساس وضعیت جمعیتی و اجتماعی.....	۱۱
جدول ۳. یافته‌های توصیفی مطالعات ملی براساس وضعیت اقتصادی.....	۱۳
جدول ۴. یافته‌های توصیفی گزارش‌های ملی وضعیت بهداشتی و سلامت.....	۱۴

ارزیابی شاخص‌های سنجش و شناسایی وضعیت خانوارهای زن سرپرست

چکیده

با توجه به اهداف مندرج در قانون اساسی و اسناد بالادستی نظام مبنی بر تقویت نهاد خانواده، شناسایی روند تحولات خانوارهای زن سرپرست مبتنی بر شاخص‌های سنجش و داده‌ها، نه تنها به شناخت این خانوارها کمک می‌کند، بلکه نیازها و مشکلات کنونی و آینده را مشخص ساخته و چشم‌انداز روشنی در اختیار سیاستگذاران قرار می‌دهد. لذا سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای این خانوارها، نیازمند در اختیار داشتن شاخص‌های آماری مشخص به اضافه اطلاعات به‌روز است، اما پس از سرشماری سال ۱۳۹۵، اطلاعات و داده‌ها دقیق و به‌روز در دسترس نیست. از سوی دیگر، منابع آماری پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان نیز به دلیل اینکه تنها در بردارنده اطلاعات خانوارهای زن سرپرست است که یارانه دریافت می‌کنند، نمی‌تواند نمایی از ویژگی‌های تمامی خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی را نشان دهد. همچنین تحلیل محتوای مطالعات ملی و دستگامی که در سال‌های گذشته در کشور انجام شده، نشان از مشکلاتی همچون «ابهام در تعریف مفهومی از زنان سرپرست خانوار در نظام آماری»، «کمبود داده دقیق و به‌روز»، «نبود بانک جامع داده‌ها» و «هماهنگ نبودن ارکان نظام آماری» دارد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که برای اصلاح قانون نظام آماری کشور، «طرح نظام آماری ایران» باقی‌مانده از دوره یازدهم مجلس با شرط بازنگری مواد طرح برای رفع نیازهای آماری کشور در مجلس دوازدهم مورد بررسی مجدد قرار گیرد و همچنین به منظور اجرایی‌سازی برنامه هفتم پیشرفت، در ابتدا شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست طراحی و در ادامه «سامانه پنجره واحد خدمات مربوط به خانوارهای زن سرپرست» براساس شاخص‌های طراحی شده در جهت شناسایی، جذب و خدمات حمایتی و توانمندسازی راه‌اندازی شود.

شرح / بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین پیش‌نیازهای سیاستگذاری، ابتدای این فرایند بر نظام آماری قابل اعتماد و اتکاست. لذا سیاستگذاری دقیق و هدفمند نیازمند آمار و اطلاعات دقیق، جامع و به تفکیک در همه ابعاد و سطوح مرتبط با خانوارهای زن سرپرستی است تا بتوان با غربالگری اطلاعات، به دسته‌بندی نیاز آنان دست یافت. از این رو، شناسایی مطالعات ملی و دستگامی که به بیان وضعیت این خانوارها از زوایای مختلف پرداخته‌اند ضرورتی لازم است تا از این طریق بتوان به شاخص‌های اطلاعاتی در زمینه‌های جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و سلامت دست یافت، اما مطالعات مبتنی بر اطلاعات و آمارهای ملی و دستگامی مرتبط با وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست دارای کمبودها و مشکلاتی است.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

- فقدان داده و اطلاعات دقیق، به‌موقع و به‌روز از جمله مشکلاتی است که پس از سرشماری سال ۱۳۹۵ به‌علت دسترسی نداشتن به داده‌های آماری جدید در این حوزه مشهود است. این در حالی است که ایجاد منابع آماری پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان به‌منظور شفافیت در عملکرد سازمان‌های حوزه رفاهی کشور، دسترسی به اطلاعات لازم برای این سازمان‌ها جهت تمرکز خدمات بر گروه‌های هدف، امکان استفاده هم‌زمان از چند سرویس و شفافیت در ارائه خدمات از سوی سازمان‌ها به دولت و مردم بوده، اما در این پایگاه، سرپرست خانوار، فرد دریافت‌کننده یارانه تعریف شده است. از آنجا که براساس تعریف سرپرست خانوار، فرد دریافت‌کننده یارانه لزوماً سرپرست خانوار نیست، استفاده از داده‌های مربوط به سرپرستان خانوار این پایگاه در عمل با مشکلاتی همراه است. بنابراین نبود بانک اطلاعاتی جامع و در دسترس بر فرایند قانونگذاری‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت تأثیر منفی خواهد داشت.

- در بیشتر اطلاعات آماری و پژوهش‌ها هنوز وفاقی از مفهوم «زنان سرپرست خانوار» در کشور شکل نگرفته و با اینکه هدف اصلی در قوانینی همانند برنامه‌های توسعه، معطوف به این مفاهیم است، اما غالباً این زنان به‌دلیل ویژگی مشترک «سرپرست خانوار بودن» به‌صورت یک گروه همگن در نظر گرفته شده‌اند. در حالی که براساس همین ویژگی مشترک، دسته‌بندی‌های متفاوتی از زنان سرپرست خانوار قابل ارائه است، به بیان دیگر در این خانوارها یا مرد به‌صورت دائم یا موقت حضور ندارد و یا اینکه مرد حضور دارد، اما به‌دلیل بیماری یا معلولیت و... نقشی در امرار معاش ندارد. بنابراین زنان سرپرست خانوار، گروهی کاملاً نامتجانس هستند که ظرفیت، قدرت چانه‌زنی و موقعیت آنان با توجه به ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و سلامت بسیار متفاوت است.

- بررسی شاخص‌های برگرفته شده از مطالعات ملی و گزارش‌های دستگاه‌های حمایتی نشان می‌دهد که وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست بر مبنای ارزیابی تحقق اسناد سیاستی احصا نشده، بلکه در هر مطالعه براساس سلیقه نویسنده/نویسندگان یکی از شاخص‌های اصلی (نهایت دو شاخص اصلی) با تعدادی از شاخص‌های فرعی در مطالعات مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این موضوع بیان‌کننده این مشکل است که شاخص‌های مشخصی در ارتباط با سنجش وضعیت جمعیتی و اجتماعی خانوارهای زن سرپرست وجود نداشته و همچنین میان ارکان نظام داده خانوارهای زن سرپرست هماهنگی وجود ندارد.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

- اولین و مهم‌ترین ابزار در سیاستگذاری مرتبط با خانوارهای زن سرپرست، دارا بودن آمار جامع و اطلاعات دقیق و به‌روز در ارتباط با وضعیت جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی، سلامت و... آنهاست؛ لذا به‌روزرسانی سالنامه‌های آماری و مرتبط بودن اطلاعات آماری با نیازهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی از وظایف مرکز آمار ایران است. این در حالی است که «[قانون مرکز آمار ایران](#)» در سال ۱۳۵۳ مصوب شده و بسیاری از موضوعات قانونی مرتبط با آمار از جمله تعریف آمارهای رسمی، سازوکار کنترل کیفی آمارها، تقسیم کار و تعامل متقابل نهادها و واحدهای

آماري و ... مغفول واقع شده يا به نحو مؤثري در نظر گرفته نشده است. لذا پيشنهاد مي‌شود «طرح نظام آماري ايران» (شماره ثبت ۵۹۸) که در مجلس يازدهم اعلام وصول شده بود، اما تا پايان اين دوره از مجلس به نتيجه‌اي نرسيده؛ مجدداً در دستور کار مجلس دوازدهم قرار گيرد. به «وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعي» پيشنهاد مي‌شود با همکاري معاونت امور زنان و خانواده رياست جمهوري، کميته امداد امام خميني (ره) و سازمان بهزيستي، ابتدا به طراحي شاخص‌هاي آريابي وضعيت خانوارهاي زن سرپرست و بدسرپرست (ذکر شده در بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پيشرفت) بپردازد تا بتواند به نتايج بهتري از اجرايي سازي آيين‌نامه هيئت‌وزيران در «آيين‌نامه يکپارچه‌سازي خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار» در جهت شناسايي، جذب و خدمات حمايتي و توانمندسازي دست يابد.

۱. مقدمه

تحولات اجتماعي دهه‌هاي گذشته در سطح جهاني، نظام خانواده را با تغييرات، چالش‌ها، مسائل و نيازهاي جديد و متنوعي مواجه کرده و ساختار خانواده در جوامع معاصر در بسياري از نقاط جهان متفاوت با آن چيزي است که چندين دهه پيش وجود داشت، «افزايش نرخ طلاق، افزايش فقر کودکان، گسترش شمار خانوارهاي تک‌سرپرست و زن سرپرست، نرخ فزاينده زنان شاغل، کاهش نرخ تولد و روند رو به رشد جمعيت سالمند، خانواده را در طول سال‌هاي اخير دچار چالش و تغيير کرده است» [۱]. طی همين مدت نهاد خانواده ايراني نيز متأثر از شرايط و تحولات معاصر جهاني به علل متعدد و پيچيده‌اي تغيير يافته است. از جمله رشد روزافزون خانوارهاي زن سرپرست در ايران، يکي از تحولات نهاد خانواده تلقی مي‌شود که به استناد آمارهاي رسمي کشور به وقوع پيوسته است؛ براساس سرشماری سال ۱۳۷۵، بيش از يک ميليون از سرپرستان خانوار را زنان تشکيل مي‌دادند، اما در (آخرين) سرشماری سال ۱۳۹۵ زنان سرپرست خانوار به بيش از سه ميليون نفر افزايش يافتند. علاوه بر افزايش تعداد، سهم خانوارهاي زن سرپرست از کل خانوارهاي نيز افزايش يافته است. به بيان ديگر در فاصله ميان سال‌هاي ۱۳۹۵-۱۳۷۵، سهم خانوارهاي زن سرپرست از ۸/۴ به ۱۲/۷ درصد افزايش يافته است [۲].

بنابراين افزايش سهم و تعداد اين خانوارها را مي‌توان يکي از مسائل نوظهور جمعيتي در کنار ساير مسائل نوظهور از قبيل کاهش ميزان باروري، تغيير ساختار سني جمعيت، افزايش خانوارهاي تک‌نفره و الگوهاي جديد مهاجرت دانست [۳].

آنچه سرپرستي زنان خانوار را به عنوان يک مسئله اجتماعي اثبات مي‌کند، مشکلات و موانعي است که در دنياي بيرون بر سر راه آنان وجود دارد و خانوارهاي زن سرپرست و خود اين زنان را به عنوان قشري آسیب‌پذير تعريف مي‌کند [۴]. اين درحالي است که بررسي سياست‌ها نشان مي‌دهد که خانوارهاي زن سرپرست همواره به دليل نيازهاي خاص به عنوان گروه هدف سياستگذاري‌ها قرار داشته‌اند. در اصول قانون اساسي^۱ به موضوع بيمه شدن خانوارهاي زن سرپرست اشاره و در وظايف دولت، بر برخورداری اين افراد از تأمين اجتماعي تأکيد شده و حمايت از خانوارهاي زن سرپرست مورد توجه قرار گرفته است. همچنين در ابتدای انقلاب و در طی سال‌هاي پس از آن نيز ضمن تدوين سياست‌ها و سازوکارهاي به‌منظور فراگيري و جامعيت خدمات حمايتي، بيمه‌اي و امدادي، انواعي از سازمان‌هاي دولتي و فرادولتي راه‌اندازی شدند و از ويژگي‌هاي بارز سياست‌هاي رفاهي در دوران بعد از انقلاب، سازمان دهی بيشتر خدمات حمايتي و پوشش خانوارهاي فقير (به‌خصوص زنان سرپرست خانوار) است [۵].

از اين رو، لازم است متناسب با وضعيت تغيير يافته خانواده اين سياست‌ها، بازبيني و تعديل شده و آثار پيامدهاي آنها و فعاليت دستگاه‌هاي فعال در حوزه خانوارهاي زن سرپرست مورد بررسي مداوم قرار گيرند و اين واکاوي تصويري روشن از وضعيت جمعيتي، اجتماعي، اقتصادي و ... از خانوارهاي زن سرپرست براي هرگونه تصميم‌گيري و اقدام سياست‌ري ضروري مي‌سازد. لذا در اين ميان، وجود داده‌ها و اطلاعات آماري متنوع و گسترده کاملاً اهميت مي‌يابد. همچنين براي اينکه سياستگذاران و افراد جامعه بتوانند

۱. در بند «۴» اصل (۲۱) «ييجاد بيمه خاص بيوگان و بي سرپرستي» و در متن اصل (۲۹) از وظايف برخورداری تأمين اجتماعي از نظر بازنشستگي، بي سرپرستي و ... مورد توجه قرار گرفته است.

قضاوت صحیحی نسبت به عملکرد دستگاه‌های فعال در حوزه زنان سرپرست خانوار داشته باشند، وجود داده‌های آماری منظم و مورد وثوق نقش حیاتی ایفا می‌کنند.

بنابراین شناسایی دقیق مسائل و مشکلات زنان سرپرست خانوار و دستیابی به الگویی جهت شناسایی، طبقه‌بندی و تبیین این مسائل و ارائه راهکارهایی جهت مرتفع کردن آن، نیازمند در اختیار داشتن آماری دقیق، شفاف و گویا از ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی، سلامت و اقتصادی خانوارهای آنهاست.

هدف این گزارش شناسایی، بررسی و ارزیابی شاخص‌های مرتبط با خانوارهای زن سرپرست است که در کشور برای وضعیت‌سنجی آنها صورت گرفته و به این منظور از روش مرور نظام‌مند استفاده شده است که می‌تواند به یک منبع اطلاعاتی کلیدی برای سیاستگذاران تبدیل شود. قبل از مرحله بررسی و ارزیابی مطالعات، ابتدا مطالعات ملی و دستگاهی مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست مبتنی بر داده‌های آماری در سطح ملی شناسایی شدند و سپس محورهای وضعیت خانوارهای زن سرپرست براساس شاخص‌های مطرح شده در مطالعات، مشخص شده و در نهایت کمبودها و مشکلات شاخص‌های مرتبط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

۲. شناسایی شاخص‌های مرتبط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست

برای شناسایی و تعیین شاخص‌هایی جهت سنجش وضعیت خانوارهای زن سرپرست از چند مسیر می‌توان اقدام کرد: اول، مراجعه به پژوهش‌های پیشین است که خود مبادرت به شاخص‌سازی برای شناسایی و سنجش وضعیت این قشر از زنان جامعه و خانوارهای آنها با استناد به داده‌های آماری کرده‌اند. با بررسی این پژوهش‌ها می‌توان به اصلی‌ترین و مهم‌ترین شاخص‌های سنجش و شناسایی وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی دست یافت،

دوم، مطالعاتی است که به موضوع تحولات و تغییرات وضعیت خانوارهای زن سرپرست از بُعد آماری پرداخته‌اند و این دگرگونی را از ابعاد مختلف در سطح ملی به بحث گذاشته‌اند،

سوم، سالنامه‌های آماری است که هر ساله کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی برای توصیف عملکرد خود و بیان وضعیت افراد تحت پوشش دستگاه حمایتی منتشر می‌کنند که در بخش‌های مختلف آن خانوارهای زن سرپرست نیز مورد اشاره قرار می‌گیرند. بر مبنای این مسیر، شاخص‌ها از طریق استخراج ابعاد تحولاتی که در این مطالعات و سالنامه‌های آماری به آنها پرداخته شده، قابل دریافت است. لذا در ادامه در دو بخش مجزا، ابتدا به دسته‌بندی و توصیف مطالعاتی توجه شده که با استفاده از شاخص‌ها به بیان وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی پرداخته‌اند و سپس به توضیح اطلاعات ثبتی از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سایر دستگاه‌ها (همانند وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، کمیته امداد امام (ره) و سازمان بهزیستی) پرداخته شده است.

۲-۱. مرور مطالعات مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی

شناخت وضعیت خانوارهای زن سرپرست در هر جامعه نیازمند به کارگیری شاخص‌های متناسب با آن جامعه است تا بدان وسیله مشکلات و نیازهای اولویت‌دار زنان در زمان کنونی و آینده مشخص شود. در مرحله اول، جهت دستیابی به مطالعات مرتبط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی، کلید واژه‌های مرتبط در مرکز پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags)، سالنامه‌های آماری مرکز آمار، طرح‌های اتمام یافته پژوهشکده آمار تا پایان سال ۱۴۰۲ جستجو شد.

در مرحله دوم، پس از جستجوی اولیه در پایگاه‌ها، موارد تکراری حذف و سپس چکیده و فهرست کتاب‌ها و طرح‌های پژوهشی مرتبط مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله موارد غیرمرتبط حذف و در پایان پس از بررسی متن، موارد مرتبط که با اهداف گزارش همخوانی داشت انتخاب شد. در جدول ۱ فهرستی از مطالعات ملی در ارتباط با وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست آمده است:

جدول ۱. فهرست مطالعات ملی در ارتباط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست

ردیف	عنوان	محقق	نوع اثر	کارفرما	سال انتشار
۱	فقر زنان سرپرست خانوار	ژاله شادی‌طلب و همکاران	مقاله علمی - پژوهشی	-	۱۳۸۳
۲	زنان سرپرست خانوار	زهرا محمدی	کتاب	شورای فرهنگی اجتماعی زنان	۱۳۸۵
۳	بررسی وضعیت زنان سرپرست خانوار در ایران سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵	فاطمه زندی و همکاران	طرح پژوهشی	پژوهشکده آمار	۱۳۸۹
۴	بررسی ویژگی‌های زنان سرپرست خانوار در ایران	فاطمه ربیعی و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد	۱۳۹۰
۵	بررسی ویژگی‌های اقتصادی خانوارهای زن سرپرست	روشنک علی‌اکبری صبا و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد	۱۳۹۲
۶	بررسی وضعیت سلامت خانوارهای زن سرپرست در ایران	یداله محرابی و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد	۱۳۹۲
۷	بررسی ویژگی‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی خانوارهای زن سرپرست	محمود قاضی طباطبایی و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد و دانشگاه تهران علوم اجتماعی	۱۳۹۲
۸	بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی	افتخاری و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار ایران، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد و دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران و معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری	۱۳۹۲
۹	بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی جمعیت از لحاظ جنسیت ۱۳۹۰-۱۳۵۵	مرضیه مبارکی و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار ایران، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد	۱۳۹۲
۱۰	بررسی فعالیت‌ها، خدمات و قوانین و مقررات مربوط به خانوارهای زن سرپرست	نسرین افتخاری و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار ایران، پژوهشکده آمار و صندوق جمعیت سازمان ملل متحد	۱۳۹۲
۱۱	بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست برحسب وضع زناشویی سرپرست خانوار	روشنک علی‌اکبری صبا و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار ایران، پژوهشکده آمار و سازمان بهزیستی	۱۳۹۵
۱۲	بررسی وضعیت اشتغال زنان سرپرست خانوار در ایران	جعفر کردزنگنه و علیرضا اقبالی	مقاله علمی و پژوهشی	-	۱۳۹۵
۱۳	ویژگی‌های خانوارهای زن سرپرست در گروه‌های مختلف وضع زناشویی سرپرست خانوار	روشنک علی‌اکبری صبا	مقاله تحلیلی و پژوهشی	-	۱۳۹۵
۱۴	بررسی ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست	زهرا رضایی قهرودی	مقاله تحلیلی و پژوهشی	-	۱۳۹۵
۱۵	زنان سرپرست خانوار دارای همسر و مشخصه‌هایی از ازدواج آنها	روشنک علی‌اکبری صبا	مقاله تحلیلی و پژوهشی	-	۱۳۹۶
۱۶	بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست	سمیرا زمانی و همکاران	طرح پژوهشی	مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۱۳۹۷
۱۷	اطلس وضعیت زنان سرپرست خانوار	شرکت بین‌المللی نقش کلیک	طرح پژوهشی	معاونت رفاه اجتماعی دفتر امور حمایتی و توانمندسازی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری صندوق جمعیت ملل متحد	۱۳۹۸

ردیف	عنوان	محقق	نوع اثر	کارفرما	سال انتشار
۱۸	بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست	سهیلا اخباری و ثریا گودرزی	طرح پژوهشی	مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی	۱۴۰۰
۱۹	بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان سرپرست خانوار ایرانی: یک آنالیز ثانویه	احمد دراهکی و رضا نوبخت	مقاله علمی-پژوهشی	-	۱۴۰۰
۲۰	تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران	داوود شهپری ثانی و همکاران	مقاله علمی-پژوهشی	-	۱۴۰۰

مأخذ: نگارنده.

اطلاعات جدول ۱ نشان می‌دهد، حداقل ۲۰ مطالعه به شناسایی و بیان وضعیت خانوارهای زن سرپرست در طی ۱۴۰۰-۱۳۸۳ در سطح ملی پرداخته‌اند که تعدادی از این مطالعات نیز با حمایت مالی نهادهای آماری (پژوهشکده آمار) انتشار یافته است. همچنین مطالعه مقالات علمی-پژوهشی نیز نشان می‌دهد که متکی بر داده‌های آماری نهادهای آماری کشور هستند و براساس داده‌های سرشماری در سال‌های مختلف صورت پذیرفته‌اند.

در ادامه تلاش شده با مطالعه متن پژوهش‌های ذکر شده در جدول ۱ و همچنین شاخص‌های ذکر شده در آنها، وضعیت خانوارهای زن سرپرست براساس سه وضعیت جمعیتی و اجتماعی، اقتصادی و سلامت زنان سرپرست خانوار مبتنی بر شاخص‌های اصلی هر وضعیت، فراوانی بازه زمانی چاپ مطالعات و منابع داده‌ها توصیف شود.

۱-۱-۲. وضعیت جمعیتی و اجتماعی

از جمله تغییرات جمعیتی و اجتماعی که در ایران در طی سال‌های گذشته تجربه شده، تغییر در فراوانی زنان سرپرست خانوار است و همین مسئله سبب شده زنان و اعضای خانواده‌های آنان در کانون توجه قرار گیرند. از سوی دیگر پرداختن به این موضوع بیش از هر چیز نیازمند در اختیار داشتن آمارهایی در خصوص ویژگی‌های مختلف این قشر از زنان و خانواده‌های آنها در جامعه بوده که یکی از مهم‌ترین آنها، ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی زنان سرپرست خانوار و اعضای خانوارهایی است که سرپرستی آن را به عهده دارند، جامع‌ترین منابع داده‌ای در این موضوع، نتایج سرشماری‌ها در طی سال‌های متفاوت است.

جدول ۲. یافته‌های توصیفی مطالعات ملی براساس وضعیت جمعیتی و اجتماعی

شاخص‌های اصلی مطالعات	جمعیتی: کل خانوارها، خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای زن سرپرست نوجوان، خانوارهای زن سرپرست سالمند، کل خانوارها برحسب وضع زناشویی، خانوارهای زن سرپرست برحسب وضع زناشویی. اجتماعی: برحسب میزان باسوادی / بی‌سواد، وضع تحصیلات / سطح تحصیلی برحسب جنس سرپرست و فرزندان آنها.
شاخص‌های فرعی مطالعات	تعداد، سن، بُعد خانوار، ساختار جنسی، نسبت وابستگی، به تفکیک استانی، به تفکیک مناطق شهری / روستایی، تعداد فرزندان، وضعیت مهاجرت.
فراوانی بازه زمانی چاپ مطالعات	۱۳۸۳-۱۳۸۹ ← ۳ ۱۳۹۰-۱۳۹۹ ← ۱۴ ۱۴۰۰-۱۴۰۲ ← ۳
منابع داده‌ای	- نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵-۱۳۵۵، - نتایج طرح هزینه و درآمد خانوار، - داده‌های ۲ درصدی سرشماری عمومی نفوس و مسکن.

مأخذ: همان.

همان گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد ۲۰ مطالعه به بیان ویژگی جمعیتی و اجتماعی خانوارهای زن سرپرست پرداخته‌اند، به بیان دیگر می‌توان اذعان کرد که در تمامی مطالعات نام‌برده شده در جدول ۱ وضعیت جمعیتی خانوارهای زن سرپرست بیان شده و ابعاد مختلفی همچون بررسی وجوه تشابه و تمایز خانوارهای زن سرپرست با خانوارهای مرد سرپرست در تعداد، ترکیب سنی، تعداد اعضای خانوار، تعداد فرزندان، توزیع جغرافیایی، قیاس خانوارهای زن سرپرست نوجوان و سالمند؛ دسته‌بندی و سنجیدن وضعیت خانوارهای مرد/زن سرپرست مبتنی بر وضعیت زناشویی (همسر فوت شده، مطلقه، دارای همسر از کار افتاده، مهاجر، متواری، زندانی، مفقودالثر و ... و ازدواج نکرده‌ها)؛ مقایسه سطح سواد، تحصیلات، مهاجرت، نحوه گذران وقت و ... خانوارهای مرد سرپرست با زن سرپرست؛ بیان وضعیت جمعیتی و اجتماعی خانوارهای خودسرپرست و مقایسه با سایر خانوارهای زن سرپرست از جمله مواردی هستند که در مطالعات مورد بررسی قرار گرفته‌اند، اما ذکر برخی از موارد در ارتباط با شاخص‌های وضعیت‌سنجی جمعیتی و اجتماعی این خانوارها لازم به نظر می‌رسد:

- هر چند که مطالعات مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی (ذکر شده در جدول ۲) کم نبوده اما ناکافی است و در بردارنده تمامی شاخص‌های اصلی و فرعی نبوده بلکه در هر مطالعه بر اساس سلیقه نویسنده/نویسندگان یکی از شاخص‌های اصلی (نهایت دو شاخص اصلی) با تعدادی از شاخص‌های فرعی در مطالعات مورد بررسی قرار گرفته‌اند. این موضوع بیان‌کننده این مسئله است که **شاخص‌های مشخصی در ارتباط با سنجش وضعیت جمعیتی و اجتماعی خانوارهای زن سرپرست وجود ندارد.** برای مثال در توزیع جغرافیایی خانوارهای زن سرپرست بیشتر بر تعداد استانی/تعداد آنها به تفکیک شهری و روستایی بیان شده و سایر ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی به تفکیک توزیع جغرافیایی به ویژه زنان روستایی بسیار کمتر توجه شده، این در حالی است که زنان سرپرست خانوار روستایی با مسائل و مشکلات بسیاری روبه‌رو هستند [۶]، پس لازم است توجه بیشتری به وضعیت جمعیتی و اجتماعی آنان بشود.

- در اکثر مطالعات ملی وضعیت زناشویی زنان سرپرست خانوار بیشتر حول محور تعداد آنها بر اساس هر یک از وضعیت چهار گانه (دارای همسر، بی همسر به دلیل فوت همسر، بی همسر به دلیل طلاق و هرگز ازدواج نکرده‌ها) صورت گرفته‌اند. در حالی که لازم است در بررسی وضعیت زناشویی عوامل و متغیرهای بیشتری از وضعیت جمعیتی و اجتماعی این قشر از زنان مدنظر قرار گیرد.

برای مثال در طرح پژوهشی «اطلس وضعیت زنان سرپرست خانوار» (به عنوان کامل‌ترین وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست) تنها توزیع درصد مردان و زنان سرپرست خانوار بر حسب وضع زناشویی بر اساس سن و به تفکیک مناطق شهری و روستایی آمده و بیان شده: «هم‌زمان با کاهش سهم زنان سرپرست خانوار دارای همسر و بی همسر به دلیل فوت همسر در کل کشور (در سال ۱۳۹۵)، شاهد افزایش در سهم زنان سرپرست خانوار بی همسر به دلیل طلاق و هرگز ازدواج نکرده بوده‌ایم» [۷]. اما سایر وضعیت‌های جمعیتی و اجتماعی مانند بُعد خانوار، وضع تحصیلات زنان و فرزندان آنها، علت مهاجرت و ... بر حسب وضع زناشویی مورد بررسی قرار نگرفته است.

- مطالعات توجه اندکی به وضعیت جمعیتی، ظرفیت‌ها و مسائل فرزندان و اعضای خانوارهای زن سرپرست از ابعاد مختلف اجتماعی داشته‌اند. این در حالی است که مسائل اجتماعی همچون ترک تحصیل، طلاق فرزندان، بیکاری و ...، بخش مهمی از مسائل پیش‌روی خانوارهای زن سرپرست محسوب می‌شود.

- با اینکه فراوانی مطالعات در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۰ (۱۴ مورد) بوده، اما اکثر مطالعات بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ انجام شده و تنها دو مطالعه «بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست» [۸] و «اطلس وضعیت زنان سرپرست خانوار» [۷] مبتنی بر نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ بوده و به بیان دیگر توزیع مطالعات نیز متناسب نبوده است. این در حالی است که سایر مطالعات که در سال ۱۴۰۰ انتشار یافته و به تحلیل وضعیت اجتماعی این خانوارها پرداخته‌اند تنها از ۲ درصد داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ استفاده کرده‌اند [۹]، [۱۰] و [۱۱].

۲-۲-۲. وضعیت اقتصادی

خانوارهای زن سرپرست از جمله گروه‌های در معرض آسیب هستند که عواملی مانند طلاق، فوت یا اعتیاد همسر، از کارافتادگی و رها شدن توسط مردان موجب آسیب‌پذیر شدن این افراد در جامعه می‌شوند [۱۲]. مقاله علمی-پژوهشی «فرا تحلیل مطالعات زنان سرپرست خانوار

در ایران» [۴] نشان می‌دهد که زنان سرپرست خانوار با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو هستند و معضلات اقتصادی مهم‌ترین مسئله‌ای است که آنان در زندگی خود دارند. بنابراین در جدول ۳ تلاش شده مطالعاتی که در سطح ملی به بررسی وضعیت اقتصادی این خانوارها پرداخته‌اند، توصیف شوند.

جدول ۳. یافته‌های توصیفی مطالعات ملی براساس وضعیت اقتصادی

درآمد خانوار (دهک‌بندی، منابع درآمدی)، هزینه خانوار (غیر خوراکی و خوراکی، دهک‌بندی)، وضع فعالیت (شاغل، بیکار، در حال تحصیل، خانه‌دار، دارای درآمد بدون کار، سایر)، نوع مالکیت منزل مسکونی (ملکی، رهن و اجاره، سایر)، متراژ منزل مسکونی، نوع مسکن (آپارتمانی، غیرآپارتمانی، چادر، کپر، آلونک، سایر).	شاخص‌های اصلی مطالعات
۲ ← ۱۳۸۳-۱۳۸۹ ۵ ← ۱۳۹۰-۱۳۹۹ ۳ ← ۱۴۰۰-۱۴۰۲	فراوانی بازه زمانی چاپ مطالعات
آمارگیری از اشتغال و بیکاری ۱۳۸۳-۱۳۷۶، آمارگیری از ویژگی‌های اقتصادی به صورت گروه پانل (نمونه ثابت) در ۱۳۸۲-۱۳۸۰، آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار در سال‌های مختلف، داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن در طی سال‌های مختلف، آمارگیری نیروی کار ۱۳۹۴.	منابع داده‌ای

مأخذ: همان.

همان‌گونه که جدول ۳ نشان می‌دهد ۱۰ مطالعه به صورت ملی به بیان وضعیت اقتصادی خانوارهای زن سرپرست و بیشتر براساس شاخص‌هایی همچون دهک‌بندی خانوارها مبتنی بر منابع درآمدی یا هزینه خانوار پرداخته‌اند، اما این مطالعات دارای ایرادهایی است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- در بیشتر مطالعاتی که به بررسی وضعیت اقتصادی خانوارهای زن سرپرست پرداخته‌اند، این خانوارها را با خانوارهای مرد سرپرست براساس شاخص‌هایی همچون درآمد خانوار، هزینه خانوار، وضع فعالیت و... مقایسه کرده‌اند که این قیاس ندیدن برخی از مشکلات خاص سرپرستی زنان از جمله تعدد نقش‌ها، محدودیت‌های حضور در عرصه عمومی و... را در پی خواهد داشت.

- زنان سرپرست خانوار گروهی کاملاً نامتجانس هستند که ظرفیت، قدرت چانه‌زنی و موقعیت آنان با توجه به ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و سلامت بسیار متفاوت است. زمینه این نامتجانس بودن می‌تواند دلایل مختلف باشد، اما در بیشتر وضعیت‌سنجی‌ها خانوارهای زن سرپرست به صورت یکسان در نظر گرفته شده‌اند که این موضوع سبب همگن‌پنداری خانوارهای زن سرپرست در شناسایی وضعیت آنها از جمله وضعیت اقتصادی آنان شده است که در واقع مطابق با وضعیت اقتصادی تمامی این خانوارها نیست و در نتیجه موجب طرح سیاست‌هایی برای کاهش فقر می‌شود که برای همه زنان سرپرست خانوار کاربرد ندارد.

- لحاظ کردن تنها وضعیت اقتصادی خانوارهای زنان سرپرست خانوار براساس تمامی/برخی از شاخص‌های (جدول ۳) بدون در نظر داشتن سایر وضعیت‌های جمعیتی، اجتماعی و سلامت همچون سطح تحصیلات، سن، تعداد اعضای خانوار، وضعیت زناشویی و... انحراف در سیاست‌گذاری‌ها را به دنبال خواهد داشت. برای مثال تحلیل و ارزیابی محتوایی برنامه‌های ۶گانه توسعه در حوزه زنان و خانواده نشان می‌دهد که موضوع حمایت از زنان سرپرست خانوار با رویکرد اقتصادی حداقلی در قالب برنامه‌های اعطای کمک معاش ماهیانه و اعطای تسهیلات مالی حمایتی در برنامه‌های دوم و سوم توسعه وجود داشته، اما در برنامه‌های چهارم، پنجم و ششم توسعه رویکرد توانمندسازی زنان سرپرست خانوار را در پیش گرفتند و این در حالی است که براساس داده‌های آمار در طی سال‌های سرشماری‌های (۱۳۹۰ و ۱۳۹۵) نزدیک به ۷۰ درصد از زنان سرپرست خانوار بالای ۵۰ سال سن دارند [۷] و امکان توانمندسازی آنان وجود ندارد.

۳-۱-۲. وضعیت سلامت

یکی از نیازهای اولیه افراد در هر جامعه‌ای نیازهای بهداشتی و درمانی آنهاست. شناسایی نیازها، نحوه برخورد افراد با آنها، هزینه‌های رفع نیازهای بهداشتی و درمانی و نتیجه حاصل، از موضوعات قابل توجه در برنامه‌ریزی‌های بخش بهداشت و درمان جوامع محسوب می‌شود [۱۳]. البته مطالعات و پژوهش‌ها در این زمینه که مرتبط با خانوارهای زن سرپرست اندک است و در این ارتباط تنها سه گزارش «بررسی وضعیت سلامت خانوارهای زن سرپرست در ایران» [۱۴] (۱۳۹۲)، «بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی» [۱۵] (۱۳۹۲) و «بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، سلامت خانوارهای زن سرپرست بر حسب وضع زناشویی» [۱۳] (۱۳۹۵) با بهره‌مندی از پژوهش‌های مرتبط با حوزه بهداشت و سلامت در طی این سال‌ها انجام شده است.

جدول ۴. یافته‌های توصیفی گزارش‌های ملی وضعیت بهداشتی و سلامت

ارزیابی وضع سلامت جسمی و روحی زنان سرپرست خانوار (درصد ابتلا به سکتة مغزی یا قلبی، تشخیص بیماری روحی، با فشار روان شناختی (نارضایتی کلی از زندگی، احساس غمگینی، احساس ناامیدی، احساس بی‌ارزشی) مبتنی بر وضع زناشویی در سال ۱۳۹۴، نیازهای بهداشتی- درمانی خانوارهای زن سرپرست و هزینه رفع آنها (نیاز به خدمات سرپایی ^۱ ، هزینه‌های پرداختی خدمات سرپایی، نیاز به بستری در بیمارستان‌ها و مراکز درمانی، هزینه‌های بستری مبتنی بر دوره تعیین شده)، وضعیت بیمه پایه ^۲ خانوارهای زن سرپرست.	شاخص‌های اصلی مطالعات
۱۳۹۲ ← ۲ ۱۳۹۵ ← ۱	فراوانی بازه زمانی چاپ مطالعات
آمارگیری بهره‌مندی از خدمات سلامت ۱۳۹۳، آمارگیری شاخص‌های جمعیت و سلامت ۱۳۹۴.	منابع داده‌ای

مأخذ: همان.

اطلاعات جدول ۴ نشان می‌دهد که:

مطالعات و پژوهش‌ها در این زمینه کم‌شمار و بسیار پراکنده است و اطلاعات مربوط به بهداشت و درمان زنان سرپرست خانوار و اعضای خانوار آنها برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی سلامت، ضرورتی جدی بوده که ثبت و گردآوری نشده است [۱۷]. این در حالی است که این قشر از زنان برای آنکه توان کافی برای سرپا نگه داشتن خانواده را داشته باشند، باید در وهله نخست از سلامت کافی برخوردار باشند [۱۶]. نتایج به‌دست آمده از مطالعات ملی (جدول ۴) در این بررسی نشان داد که سلامت گروهی زنان سرپرست خانوار از ابعاد مختلف در معرض خطر قرار دارد و عمده دلیل این موضوع ناشی از درآمد پایین و فقر مالی است. به‌علاوه، سرپرستی خانوار توسط زنان سبب می‌شود که آنان در زمان واحد، گاهی چندین نقش مختلف را ایفا کنند [۱۴].

بیمه‌های درمانی به‌عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی رفاه اجتماعی باعث آسودگی و امنیت خاطر می‌شود و این آرامش در نزد زنان سرپرست خانوار به‌عنوان یک سرمایه اجتماعی تلقی می‌شود [۱۷]. این در حالی است که هم‌اکنون ۱۹ صندوق بیمه‌ای در حال فعالیت در کشور هستند [۱۷] که اطلاعات جامع و کافی از خانوارهای زن سرپرست ذیل آنها در دسترس نیست.

در پایان بررسی مطالعات ملی می‌توان گفت یکی دیگر از وضعیت‌هایی که برای مدیریت و برنامه‌ریزی در حوزه خانوارهای زن سرپرست نیاز است، شناخت و ارزیابی وضعیت فرهنگی این خانوارهاست که در هیچ‌یک از مطالعات به آن پرداخته نشده، هرچند که «پیچیدگی فرهنگ و کثرت عوامل و عناصر آن و نیز مبانی و دیدگاه‌های مختلف در این زمینه، موضوع شناخت (و تعیین شاخص) و سنجش این حوزه را به مسئله‌ای

۱. نیازهای افراد به خدمات بهداشتی - درمانی شامل خدمات درمانی، دندان پزشکی، پاراکلینیک، مشاوره روان‌شناسی و خدمات مراقبتی است.
۲. منظور از بیمه پایه در این پژوهش، یکی از بیمه‌های خدمات درمانی (روستایی یا غیرروستایی)، تأمین اجتماعی، نیروهای مسلح، کمیته امداد یا سایر بیمه‌های پایه است. روشک علی اکبری صبا و دیگران، «بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست بر حسب وضع زناشویی»، پژوهشکده آمار، ۱۳۹۵.

جدی (در ارتباط با تمامی افراد جامعه) تبدیل کرده است» [۱۸].

۲-۲. داده‌های آماری از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سایر دستگاه‌ها

در ارتباط با ویژگی‌ها و وضعیت برخی از خانوارهای زن سرپرست داده‌های آماری وجود دارد که در ذیل دستگاه‌های فعال در حوزه زنان سرپرست خانوار مانند، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و دستگاه‌های حمایتی (کمیتة امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی) وجود دارد. در ادامه تلاش شده براساس داده‌های مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست شاخص‌هایی که در منابع رسمی وابسته در دستگاه‌های ذکر شده وجود داشته، احصا و توصیف شود.

۱-۲-۲. شاخص‌های ثبتي از وضعیت زنان سرپرست خانوار در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

در سال‌های اخیر «پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان» در معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ایجاد شد که با همکاری دستگاه‌ها و نهادهای مرتبط (۴۶ پایگاه بزرگ و کوچک) شناسنامه اقتصادی - اجتماعی شهروندان ایرانی را تکمیل کند. در همین راستا، معاونت مربوطه در سال ۱۴۰۰ مجموعه «اطلس رفاه ایرانیان» [۱۹] را در پنج فصل در سطح کل کشور و برای تمامی استان‌ها به تفکیک شهر و روستا و جنسیت سرپرست خانوار (زن سرپرست یا مرد سرپرست) یارانه‌بگیر، براساس اطلاعات زیر تدوین و تهیه کرده است:

- **اطلاعات جمعیتی و اجتماعی:** براساس تعداد سرپرستان خانوار یارانه‌بگیر، میانگین بُعد خانوار، وضعیت سالمندی، میانگین سن اعضای خانوار و میانگین سن سرپرست خانوار،

- **اطلاعات اقتصادی:** براساس وضعیت دهک‌ها، حساب بانکی، وضعیت خودرو، خرید با کارت بانکی و سفر خارجی،

- **بیمه‌های اجتماعی و اشتغال:** براساس خانوارهای فاقد بیمه اجتماعی، فاقد درآمد ثابت (فاقد بیمه اجتماعی و مستمری بازنشستگی)، دارای عضو شاغل دولتی، وضعیت بازنشستگی و خانوارهای دارای بیمه روستاییان و عشایر،

- **حمایت اجتماعی:** براساس پوشش نهادهای حمایتی (کمیتة امداد، بهزیستی) و بهره‌مندی از یارانه،

- **سلامت:** براساس بیمه سلامت، خانوارهای دارای معلول و بیمار خاص.

اما بررسی متن اطلس نشان می‌دهد:

- اطلاعات اطلس در بردارنده مشخصات سرپرستان خانوارهایی است که یارانه دریافت می‌کنند، پس این مجموعه نمی‌تواند نمایی از ویژگی‌های خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی را نشان دهد. زیرا اطلاعات آن تنها در بردارنده خانوارهای زن سرپرست یارانه‌بگیر است، لذا سایر خانوارهای زن سرپرست که به هر علتی یارانه دریافت نمی‌کنند از دایره اطلاعات مرتبط در این اطلس خارج هستند، هرچند که تعداد آنها اندک باشد.

- با توجه به اینکه اطلاعات اطلس (برگرفته از پایگاه رفاه ایرانیان) ثبتي است و امکان پرسش‌های بیشتر از وضعیت اجتماعی، اقتصادی و ... در هنگام ثبت نام در پایگاه وجود داشته، اما بررسی اطلاعات اطلس نشان می‌دهد اطلاعات کامل آماری همچون تعداد فرزندان، وضعیت سواد سرپرستان و اعضای خانوارها، وضعیت اشتغال، وضعیت مسکن و ... در شاخص‌های مرتبط نسبت به وضعیت خانوارها از جمله خانوارهای زن سرپرست ثبت نشده است.

این در حالی است که «برای رصد مناسب وضعیت خانوارهای زن سرپرست و امکان سیاست‌گذاری برای حل مسائل آنان، معاونت رفاه اجتماعی براساس اطلاعات پایگاه رفاه ایرانیان و داده‌های مرکز آمار ایران، داشبورد اطلاعات زنان سرپرست خانوار را (در سال ۱۳۹۹) راه‌اندازی کرده، این داشبورد امکان ارزیابی شاخص‌های مرتبط با زنان سرپرست خانوار را فراهم می‌کند» [۱۹]. هرچند که بررسی‌ها نشان می‌دهد که تنها از این داشبورد رونمایی شده است [۲۰].

۲-۲-۲. شاخص‌های ثبتی از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در کمیته امداد امام خمینی (ره)

با توجه به ماهیت مأموریت‌های کمیته امداد امام خمینی (ره) و ضرورت به‌روزرسانی اطلاعات مددجویان، سامانه هوشمند امداد (سها) با استفاده از ظرفیت بانک‌های اطلاعاتی سایر دستگاه‌های مرتبط راه‌اندازی و به مرحله بهره‌برداری رسیده که یکی از دستاوردهای آن ایجاد امکان دسترسی به آمار و اطلاعات متقن، با کیفیت و به‌روز است [۲۱]. در همین راستا، سالنامه آماری ۱۴۰۱ [۲۲] به‌عنوان گزارش مرجع و در دسترس حاوی اطلاعاتی در مورد کمیته امداد امام خمینی (ره) و دربرگیرنده مجموعه‌ای از آخرین اطلاعات آماری اقدامات انجام شده در زمینه فعالیت‌های «توانمندسازی»، «حمایتی»، «مشارکت‌های مردمی» و «خدمات مدیریت» است. در ادامه تلاش شده تا اطلاعاتی که در این سالنامه در ارتباط با زنان سرپرست خانوار تحت پوشش امداد امام (ره) به تفکیک فعالیت‌ها وجود دارد، ذکر شود:

– امور حمایتی محرومین و زدودن فقر: روند چهار ساله تعداد زنان سرپرست خانوار، تعداد عائله، بُعد خانوارها بر حسب جنسیت و استان، وضعیت سالمندان به تفکیک جنسیت و محل سکونت، وضعیت زنان سرپرست خانوار به تفکیک گروه سنی و محل سکونت، وضعیت تأهل زنان سرپرست خانوار به تفکیک استانی،

– برنامه کمک به تأمین سلامت نیازمندان: تعداد مددجویان بیماری خاص و صعب‌العلاج (به تفکیک جنسیت و استان‌ها)، تعداد خانوار و نفقات زندانیان مورد حمایت (به تفکیک محل سکونت و جنسیت)،

– امور توانمندسازی محرومین: فرصت‌های شغلی بر حسب جنسیت، تعداد جهیزیه از دواج زنان فاقد همسر به تفکیک استان، بیمه تأمین اجتماعی مددجویان (به تفکیک جنسیت و استان).

البته برخی نکات در ارتباط با سالنامه قابل ذکر است:

– هر چند که در سالنامه آماری تلاش شده تا وضعیت خانوارهای زن سرپرست ذیل کمیته امداد در امور حمایتی، سلامت و توانمندسازی مورد نظر قرار گیرد، اما بیان این موضوع لازم است که سالنامه آماری مذکور بیشتر یک گزارش عملکردی با نگاه آماری بوده و در امور ذکر شده، فاقد پوشش و جامعیت موضوعی است؛ لذا نمایی از وضعیت خانوارهای زن سرپرست تحت پوشش کمیته امداد امام (ره) در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و سلامت ارائه نمی‌دهد. برای مثال از نظر وضعیت اجتماعی مشخص نیست که از نظر تحصیلات فرزندان خانوارهای زن سرپرست و خود این زنان در چه وضعیت تحصیلی قرار دارند. همچنین واضح نیست چه تعداد از خانوارهای زن سرپرست دارای فرد معلول یا از کار افتاده در خانوار هستند، افزون بر این مشخص نیست این خانوارها در چه دهک درآمدی قرار دارند، وضعیت مسکن آنها به چه صورت است و چه تعداد خانوارهای زن سرپرست (البته با ذکر علت) خود کفا شده و از چتر حمایتی کمیته خارج شده‌اند؟ لذا وضعیت‌های ذکر شده در سالنامه با شاخص‌های بیان شده در ذیل جداول (۲، ۳ و ۴) که به ذکر وضعیت کل خانوارهای زن سرپرست در سطح ملی پرداخته‌اند، هماهنگی ندارد.

۲-۲-۳. شاخص‌های ثبتی از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در سازمان بهزیستی

مرکز برنامه‌ریزی، فناوری اطلاعات راهبردی سازمان بهزیستی، در راستای مستندسازی اطلاعات و براساس اصول نظام آمارهای ثبتی، با بهره‌گیری از سامانه‌های سازمانی، «گزارش تحلیلی-توصیفی زنان سرپرست خانوار» [۲۳] را در مهر ۱۴۰۲ تهیه و تدوین کرده است.

این گزارش دربردارنده داده‌های آماری مرتبط با خانوارهای زن سرپرست تحت پوشش سازمان بهزیستی است. داده‌های آماری شامل: تعداد زنان مستمری‌بگیر و پشت‌نوبتی، توزیع زنان سرپرست خانوار به تفکیک استان، بُعد خانوار زنان تحت پوشش سازمان، بُعد خانوار زنان پشت‌نوبتی مستمری، دهک درآمدی، رده سنی، زمان ثبت مستمری به سال، زمان ثبت پشت‌نوبت مستمری، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان، زنان سرپرست خانوار دانشجو، زنان سرپرست خانوار دارای فرزند دانشجو، زنان سرپرست خانوار معلولیت، زنان سرپرست خانوار دارای فرزند معلول، دلیل و تعداد قطع مستمری.

بررسی موارد آماری ارائه شده در گزارش سازمان بهزیستی نشان می‌دهد که گزارش بیشتر به بیان وضعیت جمعیتی و اجتماعی زنان و خانوارهای تحت پوشش سازمان پرداخته، اما در بُعد اقتصادی تنها به وضعیت دهک درآمدی آنها اشاره شده و گزارش به سایر ویژگی‌های اقتصادی مانند نوع مالکیت مسکن و نوع مسکن آنها اشاره‌ای نداشته است. همچنین گزارش وضعیت سلامت جسمی و روحی زنان سرپرست

خانوار ذیل سازمان بهزیستی بیان نکرده و تنها دارا بودن معلولیت خود زنان یا دارا بودن فرد معلول در خانواده را عنوان کرده است. همچنین گزارش به امور مرتبط با توانمندسازی خانوارهای زن سرپرست براساس آموزش یا تسهیلات و ... نپرداخته و افزون بر آن اشاره‌ای نیز به وضعیت بیمه‌ای این خانوارها نداشته است.

لذا بررسی داده‌های گزارش سازمان بهزیستی بسیاری از شاخص‌های احصا شده از مطالعات ملی در زمینه وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست مرتبط با وضعیت جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی و سلامت را پوشش نمی‌دهد. بنابراین به نظر می‌رسد در شناسایی شاخص‌های مرتبط با وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست خانوار در مطالعات ملی و در داده‌های آماری در ذیل دستگاه‌های حمایتی با نبود چارچوب‌های آماری مواجه هستیم. در نتیجه وجود چارچوب‌های آماری ناقص موجب شده دستگاه‌های تولیدکننده آمار از چارچوب‌های متفاوت استفاده کرده و همین امر از کاربرد اطلاعات آماری برای بیان وضعیت خانوارهای زن سرپرست ذیل سازمان بهزیستی می‌کاهد.

۳. کمبودها و مشکلات مطالعات مرتبط با وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست

همان‌گونه که در مطالعات مذکور در این گزارش دیدیم، امروزه شناخت وضعیت خانوارهای زن سرپرست بدون آمار غیرقابل تصور است. زیرا طیف وسیعی از گزارش‌های رسمی، سیاستگذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و بودجه‌بندی بر این داده‌ها استوار هستند، پس داده‌های آماری به‌نوعی راهنمای سیاستگذاران پنداشته می‌شوند. این در حالی است که مطالعات آماری مرتبط با وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست دارای کمبودها و مشکلاتی است. در ادامه تلاش شده برخی از آنها مورد بررسی قرار گیرد:

۱-۳. نبود ارتباط میان شاخص‌های تعیین شده با سیاست‌های مصوب

مرتبط بودن آمار تولیدی نظام ملی آماری^۱ با نیازهای واقعی سیاستگذاری و برنامه‌ریزی یکی از اصول کلی نظام آماری است [۲۴]. پس حرکت نظام ملی آماری باید بر ریل سیاست‌ها صورت پذیرد، از این رو حضرت آیت الله خامنه‌ای در دیدار با مسئولان ستاد سرشماری نفوس و مسکن (در ۲۳ شهریورماه سال ۱۳۹۵) «ارزیابی نتایج و کارکردهای اسناد مهمی همچون سند چشم‌انداز ۲۰ ساله و سیاست‌های کلان کشور را یکی دیگر از وظایف مهم مرکز آمار بر شمرند و خاطر نشان کردند: مرکز آمار، هم باید تحقق سیاست‌ها را بررسی کند و هم در خصوص نتایج و کارکردهای اجرای سیاست‌ها اعلام نظر کند، تا در صورت نامطلوب بودن نتایج، سیاست‌ها بازبینی و اصلاح شوند» [۲۵]. مطابق ماده (۶) برنامه ملی توسعه آمار کشور ۱۴۰۰-۱۳۹۶، «مرکز آمار ایران مکلف است با همکاری دستگاه‌های اجرایی شاخص‌های آماری مورد نیاز برای تهیه و رصد برنامه‌های توسعه و سیاست‌های کلان را شناسایی، تهیه و در قالب سامانه نیازسنجی و شناسنامه شاخص‌های آماری منتشر نماید». لذا لازم است اطلاعات و داده‌های آماری مرتبط با سنجش وضعیت خانوارهای زن سرپرست نیز برگرفته از این اسناد باشد. بر این اساس متن سیاست‌ها می‌توانند مبنایی برای شاخص‌سازی در سنجش وضعیت خانوارهای زن سرپرست قرار گیرند و علاوه بر آن رصد این شاخص‌ها در ادامه اجرایی‌سازی سیاست‌ها و اثر بخشی آنها را به دنبال داشته باشد.

از سوی دیگر زمینه‌ای برای بازنگری و اصلاح سیاست‌هایی همچون مواد برنامه‌های پنج‌ساله پیشرفت و قوانین بودجه سالیانه مرتبط با خانوارهای زن سرپرست را به دنبال خواهد داشت، اما بررسی شاخص‌های برگرفته شده از مطالعات ملی (در جداول ۲، ۳ و ۴) و گزارش‌های دستگاه‌های حمایتی نشان می‌دهد که وضعیت سنجی خانوارهای زن سرپرست بر مبنای ارزیابی تحقق اسناد سیاستی نوشته نشده‌اند. هر چند که در سه مطالعه «اطلس زنان سرپرست خانوار» [۷]، «بررسی فعالیت‌ها، خدمات و قوانین و مقررات مربوط به خانوارهای زن سرپرست» [۲۶] و «بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های

۱. نظامی متشکل از دستگاه‌های اجرایی کشور با راهبری شورای عالی آمار و مرجعیت مرکز آمار ایران است که تولید، اطلاع‌رسانی و توسعه آمارهای رسمی کشور را با رعایت اصول بنیادین آمارهای رسمی و در چارچوب قوانین و مقررات کشور بر عهده دارد (ماده (۱) برنامه ملی توسعه آمار کشور ۱۴۰۰-۱۳۹۶، مصوب پنجاه و هفتمین جلسه شورای عالی آمار مورخ ۱۳۹۷/۸/۲۸).

پشتیبانی» [۱۵] در بخش‌هایی به بیان اسناد بالادستی و قوانین مرتبط با زنان سرپرست خانوار در سال‌های پس از انقلاب پرداخته است، البته بدون اینکه ارتباطی میان اجرای این سیاست‌ها و وضعیت خانوارهای زن سرپرست برقرار شده باشد. این در حالی است که برابر ماده (۱۰۱) قانون برنامه ششم توسعه، کلیه دستگاه‌های اجرایی موظف شدند به منظور تحقق اهداف مندرج در قانون اساسی و اسناد بالادستی نظام مبنی بر تقویت نهاد خانواده و استیفای حقوق شرعی و قانونی زنان، نسبت به اعمال عدالت جنسیتی بر مبنای اصول اسلامی در سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌ها بر اساس شاخص‌های ابلاغی ستاد ملی زن و خانواده اقدام کنند و برابر تبصره «۱» ماده مزبور معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری مکلف شد ضمن ارزیابی سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های دستگاه و رصد مستمر ارتقای شاخص‌های وضعیت زنان و خانواده، گزارش آن را به‌طور سالیانه به مجلس شورای اسلامی و هیئت وزیران ارائه نماید. موضوعی که تا پایان سال اجرای برنامه ششم توسعه اجرایی نشد. همچنین یکی از وظایف ستاد ملی زن و خانواده «تعیین شاخص‌های سنجش وضعیت زنان و خانواده متناسب با ارزش‌های اسلامی در عرصه‌های مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی در سطح ملی و بین‌المللی» دانسته شده است.

۲-۳. ابهام در تعریف مفهومی سرپرست خانوار در نظام ملی آماری^۱

یکی از راه‌های شناسایی شاخص‌ها، مرور اجمالی تعاریفی است که راهنمایی برای تدوین شاخص‌ها و سپس سنجش وضعیت زنان خانوار است، اما در همین چارچوب، تعاریف ارائه شده در ارتباط با زنان سرپرست خانوار کاملاً صریح و روشن نیستند. در طرح پژوهشی که در سال ۱۳۹۰ در پژوهشکده آمار بر اساس بررسی ویژگی‌های زنان سرپرست خانوار تدوین شده، آمده است «واژه‌هایی مانند «سرپرست خانوار»، از جمله واژه‌هایی هستند که ۷۷ تعریف متفاوت از آن وجود دارد» [۲۷]. چه بسا دلیل این تعدد آراء، در مفهوم خانوار نیست (که شامل زندگی افراد در یک اقامتگاه می‌شود)،^۲ بلکه واژه سرپرستی است که موجب تفاوت در تعاریف شده است.

البته تلاش برای تعریف خنثی از نظر جنسیت برای واژه سرپرست خانوار سبب شد که مرکز آمار ایران در سالنامه‌های آماری خود تغییراتی را در تعریف این عبارت داشته باشد و در سالنامه آماری سال ۱۴۰۱، سرپرست خانوار را این‌گونه تعریف کند، «عضوی از خانوار که سایر اعضا او را به این عنوان می‌شناسند و معمولاً مسئولیت تأمین تمام یا بخش عمده‌ای از هزینه‌های خانوار یا تصمیم‌گیری در مورد آن را به عهده دارد» [۲۸]، اما با توجه به چنین توصیفی، تعریف از سرپرست خانوار با ابهام‌هایی روبه‌رو است. زیرا «اینکه چه کسی سرپرست خانوار بوده مبتنی بر قضاوت اعضای خانوار شده و ممکن است از خانواری به خانوار دیگر متفاوت باشد» [۶].

از سوی دیگر، معاونت زنان و خانواده [۲۹] و کمیته امداد امام خمینی (ره) [۲۲] بخشی از تعریف یاد شده سرپرست خانوار را انتخاب و عنوان کرده‌اند: «زن سرپرست خانوار زنی است که مسئولیت تأمین تمام یا بخش عمده‌ای از هزینه‌های خانوار یا تصمیم‌گیری در مورد نحوه هزینه کردن درآمدهای خانوار را بر عهده دارد»، اما این تعریف نیز واضح نیست. زیرا تعیین اینکه چه کسی معمولاً مسئولیت تأمین یا تصمیم‌گیری در مورد نحوه هزینه‌کرد درآمدها را دارد معیارهای متفاوتی در هر خانوار دارد.

مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی [۹] و سازمان بهزیستی [۲۳]، در تعاریف خود زن سرپرست خانوار را به دو دسته کلی از دواج نکرده و از دواج کرده (با تفاوت حضور دائم یا موقت مرد در خانواده) دسته‌بندی کرده‌اند و در تعریف آن آمده است: «زن سرپرست خانوار زنی است که هرگز از دواج نکرده و سن وی هجده سال و بیشتر بوده و یا از دواج کرده، اما بنا به عللی از قبیل: طلاق، متارکه

۱. خانواده در تعریف حقوقی آن عبارت است از زن و شوهر و فرزندان تحت سرپرستی آنها که معمولاً با هم زندگی می‌کنند و تحت ریاست شوهر و پدر هستند. معیار و ضابطه تشکیل این خانواده همان ریاست یک شخص بر اعضای آن است (صفایی، حسین و امامی، اسدالله، ۱۳۸۳)، مختصر حقوق خانواده، تهران: میزان، این در حالی است که در ماده (۱۱۰۵) قانون مدنی «در رابطه زوجین ریاست خانواده از خصایص شوهر است» و آیه ۳۴ سوره نساء «الرجال قوامون علی النساء بما فضل الله بعضهم علی بعض و بما انفقوا من اموالهم» مؤید همین معناست. همچنین در کتاب «ترمینولوژی حقوق» در تعریف خانوار آمده: «عبارت است از زن و فرزندان که تحت تکفل یا ولایت رئیس خانوارند» (جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۷۶)، ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، البته این تعریف برگرفته از قانون اصلاحات ارضی مصوب ۱۳۴۰/۱۹ است. بنابراین شاید بتوان گفت با توجه به این تعاریف در اولین قانونگذاری پس از انقلاب «قانون تأمین زنان و کودکان بی سرپرست (ماده واحده)» (مصوب ۱۳۶۲ از عنوان «زنان بی سرپرست» یاد شده و به مرور این عنوان به «زنان سرپرست خانوار» تغییر یافته است. اما امروزه «مفهوم خانوار در واقع مبتنی بر یک تعریف کلی و عملیاتی از گرد آمدن اشخاص با نسبت‌ها و روابط متفاوت در زیر یک سقف واحد است و از این رو، به‌ویژه در تعریف آماری، از اصطلاح خانوار (مرد/زن سرپرست) به جای خانواده استفاده می‌شود» (محمد تقی زاده، مهدیه (۱۳۹۴)، بسترهای تقنینی و اجرایی در حمایت از زنان بی سرپرست و بدسرپرست، تهران: مجد).

۲. خانوار معمولی از چند نفر تشکیل می‌شود که با هم در یک اقامتگاه زندگی می‌کنند، با یکدیگر هم‌خرج هستند و معمولاً با هم غذا می‌خورند. در مواردی خانوار معمولی می‌تواند یک نفره باشد (سالنامه آماری ۱۴۰۱، مرکز آمار).

یا فوت، از کارافتادگی، مفقودالاثر شدن، سربازی، محکومیت به زندان، مجهول‌المکان بودن، اعتیاد، متواری شدن یا بیماری صعب‌العلاج همسر، سرپرست خانوار شده است». بنابراین هنوز هم یک تعریف جامع و مانع از زنان سرپرست خانوار از سوی ارکان نظام آماری کشور همچون وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، مرکز آمار، پژوهشکده آمار، معاونت زنان و خانواده ریاست جمهوری، سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام (ره) و ... ارائه نشده است.

۳-۳. نبود بانک جامع داده‌های آماری و اطلاعاتی

یکی از مهم‌ترین پیش‌نیازهای سیاستگذاری و برنامه‌ریزی ابتدای آنها بر نظام آماری قابل اعتماد و اتکاست.^۱ لذا سیاستگذاری دقیق و هدفمند نیازمند آمار و اطلاعات دقیق و جامع و به تفکیک در همه ابعاد و سطوح مرتبط با خانوارهای زن سرپرست است تا بتوان با غربالگری اطلاعات، به دسته‌بندی نیاز آنان دست یافت [۳۰]. بنابراین فقدان بانک اطلاعاتی جامع و در دسترس بر فرایند قانونگذاری‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت تأثیر منفی خواهد داشت. این در حالی است که در شرایط موجود، اطلاعات جامع، کافی و در دسترس در خصوص وضعیت خانوارهای زن سرپرست به صورت سیستماتیک از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سلامتی و ... وجود ندارد. لذا با توجه به تعدد و تنوع مسائل و مشکلات گروهی از زنان سرپرست خانوار در کشور، در بسیاری از موارد نمی‌توان نسخه واحدی در ارتباط با حمایت یا توانمندسازی آنها برای کل کشور ارائه کرد. این مهم، زمانی امکان دارد که داده‌ها و تحلیل درست و دقیقی از وضعیت خانوارهای زن سرپرست در ابعاد مختلف در دسترس باشد تا بتوان متناسب با آن، مسائل را بررسی کرده و راهکار قانونی متناسب را ارائه داد. بر همین اساس لازم است جامعه آماری به‌درستی و با دقت نظر مشخص شوند، شاخص‌های ارزیابی و معیار سنجش داده‌ها تعیین شوند و در نهایت با انجام تحلیل‌های کارشناسانه اطلاعات جامع و دقیق در اختیار نمایندگان مجلس و متولیان اجرایی این حوزه قرار گیرد [۳۱].

همچنین در گزارش نظارتی کمیسیون اجتماعی در خصوص «بررسی اقدامات صورت گرفته در حوزه زنان به‌ویژه در زمینه حمایت از توانمندسازی زنان سرپرست خانوار و بیمه زنان خانه‌دار» که در ۵ بهمن ماه سال ۱۴۰۰ در صحن علنی قرائت شد، «لزوم تکمیل هرچه سریع‌تر پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان به‌عنوان بانک جامع اطلاعاتی اقشار آسیب‌پذیر» (که در بردارنده اطلاعات خانوارهای زن سرپرست است)، مورد تأکید قرار گرفت [۳۲].

هر چند که هیئت‌وزیران در جلسه ۱۴۰۲/۱۱/۲۹ به پیشنهاد معاونت رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده «آیین‌نامه یکپارچه‌سازی خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار» را با هدف متمرکز نمودن خدمات حمایتی و توان‌افزایی زنان سرپرست خانوار تصویب کرده، اما به‌نظر می‌رسد که اجرای این آیین‌نامه در عمل به دلایل مختلف مانند نبود شاخص‌های مشخص سنجش در شناسایی وضعیت خانوارهای زن سرپرست دچار تنگناهایی در دریافت داده‌ها و اطلاعات مرتبط شده است.^۲

۳-۴. فقدان داده و اطلاعات دقیق، به‌موقع و به‌روز

آمار به‌خودی‌خود محصول نهایی نیست، بلکه واسطه‌ای در راه خدمت به سایر علوم و شناخت مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. از این‌رو اطلاعات آماری باید به‌طریقی عرضه شوند که بتواند به سهولت توسط سیاستگذاران و برنامه‌ریزان به کار گرفته شوند. این موضوع زمانی امکان‌پذیر است که نظام آماری از توانایی کافی در عرضه مطلوب و به‌موقع و به‌روز آمار در قالبی علمی برخوردار باشد.^۳

بررسی آخرین مطالعات انجام‌شده (در جدول ۱) در ارتباط با شناسایی ویژگی‌های خانوارهای زن سرپرست مانند: مقاله «تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران» (سال ۱۴۰۰) و مقاله «الگوی فضایی شکل‌گیری خانوارهای زن سرپرست در ایران: نقش مکانیسم‌های محرک و فشار» (سال ۱۴۰۲) که در مجلات علمی و پژوهشی به چاپ رسیده‌اند، نشان می‌دهد منابع داده‌ای خود

۱. آمار ستون فقرات برنامه‌ریزی است. فرقی هم نمی‌کند که برنامه‌ریزی‌های اقتصادی باشد، فرهنگی باشد، اجتماعی باشد، سیاسی باشد؛ حتی دیپلماسی باشد. همه انواع برنامه‌ریزی، متوقف به آمار است (بیانات در دیدار اعضای ستاد سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۰/۸/۲).

۲. جلسه کارشناسی با کارشناسان وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در مرکز پژوهش‌های مجلس، مورخ ۱۴۰۳/۴/۲.

۳. در آمارها، هم باید وضعیت موجود تبیین شود و هم روند تغییرات شناسایی شود تا در روزگار کنونی که سرعت تغییرات در آن بسیار زیاد است، مسئولان و تصمیم‌گیران کشور بر اثر تغییر روندها غافلگیر نشوند (دیدار مسئولان ستاد سرشماری نفوس و مسکن با رهبر انقلاب، ۱۳۹۵/۶/۲۳).

را از ۲ درصد داده‌های سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ دریافت کرده‌اند. به بیان دیگر بررسی وضعیت خانوارهای زن سرپرست و زنانی که سرپرستی این خانوارها را برعهده دارند، در این مقاله‌ها مرتبط با آخرین سرشماری است که نزدیک به یک دهه از آن می‌گذرد. همچنین ملاحظه آخرین سالنامه‌های آماری ۱۴۰۱ در سایت مرکز آمار (به عنوان مرجع رسمی نظام ملی آمار ایران) [۳۳]، نشان می‌دهد که اطلاعات مرتبط با زنان سرپرست خانوار متعلق به اطلاعات سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ است.

از سوی دیگر، اطلس رفاه ایرانیان که برگرفته از پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان مستقر در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی است، در خصوص داده‌های خانوارهای زن سرپرست تنها شامل اطلاعات خانوارها تا سال ۱۳۹۸ بوده و تنها شامل خانوارهای زن سرپرستی است که یارانه دریافت می‌کنند.

با توجه به مطالب مذکور عدم اجرای سرشماری بعد از سال ۱۳۹۵ و همراه نبودن وزارتخانه‌ها و دستگاه‌ها در ارائه داده‌های آماری به مرکز آمار^۱ منجر به عدم به‌روزرسانی اطلاعات و داده‌های مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست شده است. این در حالی است که براساس «قانون مرکز آمار ایران» (مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰) وظیفه تهیه و به‌هنگام داشتن (آماده داشتن آخرین آمار) قالب‌های آماری (بند «ج» ماده (۲)) را برعهده دارد. همچنین (ذیل بند «و» ماده (۶)) برنامه ملی توسعه آمار کشور،^۲ «مرکز آمار ایران مکلف است با همکاری دستگاه‌های اجرایی طی سال‌های برنامه زمینه پیکارچه‌سازی سالنامه‌های آماری کل کشور، دستگاه‌های اجرایی و استان‌ها را فراهم نماید».

۳-۵. همگن‌پنداری زنان سرپرست خانوار در بیشتر داده‌های آماری

در بیشتر مطالعات (جدول ۱) وضعیت خانوارهای کشور بیشتر براساس خانوارهای زن سرپرست و مرد سرپرست بیان شده‌اند.^۳ اما چگونگی این غیبت یا حضور مرد سرپرست خانوار خود تفاوت‌های اساسی در میان خانوارهای زن سرپرست پدید می‌آورد که یکی از متغیرهای ناهمگن‌کننده وضعیت زنان سرپرست خانوار است. بررسی تحولات (همچون وضعیت زناشویی) طی دهه‌های اخیر منعکس‌کننده دگرگون‌هایی است که در سطح کلان‌کشوری و زمینه‌های دیگری از ساختار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی رخ داده است. به نظر می‌رسد طول عمر بیشتر زنان نسبت به مردان (به‌طور متوسط) و فراهم نشدن امکان ازدواج یا تمایل نداشتن زنان به ازدواج مجدد پس از جدایی یا فوت همسر سبب شده تعداد زنان بی‌همسر در جامعه شهری و روستایی افزایش یابد [۳۴]. پدیده دیگری که براینده تحولات چند دهه اخیر کشور است و فرایند پیش‌رو در دهه‌های آینده را نشان می‌دهد، روند افزایشی زنان سرپرست خانوار «هرگز از دواج نکرده» است. لذا همگن‌پنداری زنان سرپرست خانوار مطابق با واقعیت‌ها نیست و موجب طرح سیاست‌هایی برای کاهش فقر و توانمندسازی می‌شود که برای همه لایه‌های این گروه کاربرد ندارد [۶]. زیرا خانوارهای زن سرپرست با توجه به شرایط خود، اولویت‌ها، نیازها و مسائل متفاوتی در حوزه فرهنگی، اقتصادی، حقوقی و... دارند. لذا توجه به این تفاوت‌ها در داده‌های آماری است که سیاست‌گذاری‌های مرتبط با خانوارهای زن سرپرست نیز می‌تواند نتایج مطلوب به‌همراه داشته باشد که این مستلزم شناخت دقیق از وضعیت آنهاست.

۳-۶. نبود هماهنگی میان ارکان نظام داده خانوارهای زن سرپرست

تقسیم کار مناسب و هماهنگ میان اجزای نظام آماری شرط اساسی در موفقیت آن است. در این زمینه، نوع نظام آماری و به‌خصوص درجه تمرکز آن دارای اهمیت است. با این حال، با توجه به پراکندگی داده‌های آماری در واحدهای مختلف دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی از یک طرف و ایجاد تمرکز آماری در کشور نشان می‌دهد که سطح هماهنگی در نظام آماری مطلوب نیست و احتمالاً بخشی از آن به ضعف در تقسیم کار در ارکان نظام داده آماری مربوط است. برای مثال می‌توان به موازی کاری نهادهای آماری و دستگاه‌های مرتبط با زنان سرپرست خانوار نظیر مرکز آمار و اطلاعات راهبری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و معاونت رفاه همان وزارتخانه نام برد که هر دو مطالعات آماری مجزایی

۱. جلسه با کارشناس مرکز آمار ایران در مرکز پژوهش‌های مجلس، مورخ ۱۴۰۳/۴/۲.
 ۲. «برنامه ملی توسعه آمار کشور (۱۴۰۰-۱۳۹۶) با رویکرد نهادسازی تحول‌بنیادین در نظام ملی آمار ایران»، در پنجاه و هشتمین جلسه شورای عالی آمار، تاریخ ۱۳۹۷/۰۸/۲۸ در اجرای ماده (۱۰) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور تصویب شد.
 ۳. هرچند در برخی از مطالعات وضعیت زنان سرپرست خانوار براساس شاخص‌هایی همچون: خانوارهای زن سرپرست نوجوان، خانوارهای زن سرپرست سالمند و خانوارهای زن سرپرست برحسب وضع زناشویی مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

با عنوان «اطلس وضعیت زنان سرپرست خانوار» [۷] و «بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست» [۳۴] را در سال ۱۳۹۸ و در یک وزارتخانه در راستای وضعیت‌سنجی خانوارهای زن سرپرست به انجام رسانده‌اند. این در حالی است که در ماده (۱۱) قانون مرکز آمار ایران وظیفه «تعیین سیاست جامع در زمینه هماهنگی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی در مورد استفاده از ماشین‌های حسابگر» به عهده شورای عالی آمار گذاشته شده است. علاوه بر این در ماده (۱۴) این قانون تصریح شده: «مصوبات شورای عالی آمار ناشی از وظایف و اختیارات مقرر در این قانون برای کلیه وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی مربوط لازم‌الاجرا خواهد بود».

۴. جمع‌بندی و پیشنهادها

شناسایی دقیق مسائل و مشکلات زنان سرپرست خانوار و دستیابی به الگویی جهت شناسایی، طبقه‌بندی و تبیین این مسائل و ارائه راهکارهایی جهت مرتفع کردن آن، نیازمند در اختیار داشتن آماری دقیق، شفاف و گویا از ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی، سلامت و اقتصادی خانوارهای آنهاست. اما بررسی مطالعات آماری و گزارش‌های دستگاه‌های مرتبط نشان‌دهنده کمبودها و مشکلاتی است. در ادامه تلاش شده پیشنهادهایی در راستای کاهش این مسائل ارائه شود.

۴-۱. اصلاح قانون نظام آماری ایران

برای رفع مشکلات و آسیب‌های پیش‌گفته، بررسی گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس در زمینه آسیب‌های نظام آماری ایران [۳۵] نشان می‌دهد، نظام آماری ایران در حوزه‌های استقلال حرفه‌ای، کیفیت و اعتبار آمارها، هماهنگی اجزای نظام آماری، پوشش نیازهای آماری و تعامل نهادهای آماری با پاسخ‌گویان و کاربران با چالش‌های اساسی مواجه است. بخش زیادی از چالش‌های مذکور از کانال اصلاحات قانونی میسر است. این در حالی است که در قانون فعلی نظام آماری ایران که تحت عنوان «قانون مرکز آمار ایران» در سال ۱۳۵۳ مصوب شده است، بسیاری از موضوعات قانونی مرتبط با آمار از جمله تعریف آمارهای رسمی، مکانیسم کنترل کیفی آمارها، تقسیم کار و تعامل متقابل نهادها و واحدهای آماری و ... مغفول واقع شده یا به نحو مؤثری در نظر گرفته نشده است. لذا پیشنهاد می‌شود «طرح نظام آماری ایران» (شماره ثبت ۵۹۸) که در مجلس یازدهم اعلام وصول شده بود، اما تا پایان آن دوره از مجلس به نتیجه‌ای نرسید؛ مجدداً در دستور کار مجلس دوازدهم قرار گیرد.

۴-۲. ضرورت تعریف مفهوم و بازنگری شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست و خانوارهای بدسرپرست مبتنی بر تحکیم نهاد خانواده

دستیابی به اهداف سیاست‌ها، قوانین و برنامه‌ریزی مناسب و مفید، در راستای تحکیم و پایداری نهاد خانواده نیازمند اطلاعات و گزارش‌های جامع و دقیق پیرامون وضعیت موجود است. به بیان دیگر آگاهی از آمار و اطلاعات دقیق، به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارها در برنامه‌ریزی مدنظر قرار می‌گیرد. بنابراین اطلاعات آماری مرتبط با وضعیت خانوارهای زن سرپرست نه تنها باید بتوانند مشکلات را به دقت توصیف کنند و راهنمای سیاست‌گذاری و اقدام باشند، بلکه نتایج آن باید بتواند عملکرد دستگاه‌های مرتبط با این قشر از افراد جامعه را نیز بازگو کند. لذا تعیین شاخص‌هایی برای توصیف وضعیت خانوارهای زن سرپرست به جهت بهره‌برداری‌های مختلف همچون: ۱. میزان دستیابی به اهداف مندرج در قانون اساسی و اسناد بالادستی با تأکید بر تقویت نهاد خانواده، ۲. تنظیم گزارش‌هایی مرتبط با وضعیت‌سنجی این خانوارها، ۳. برجسته کردن مشکلات مختلف آنها در این زمینه، مفید فایده خواهند بود. زیرا این شاخص‌ها گاه میزان دسترسی به فرصت‌ها را برای زنان سرپرست خانوار ترسیم می‌کند و گاه به عنوان پیش‌زمینه و توجیه‌کننده برخی پروژه‌ها و برنامه‌ها ضروری است. همچنین آمارها و شاخص‌ها که به تفکیک و از ابعاد مختلف می‌تواند وضعیت گروه‌هایی آسیب‌پذیر از خانوارهای زن سرپرست را به خوبی ترسیم کند. همان‌طور که ذکر شد جهت سنجش وضعیت خانوارهای زن سرپرست مطالعات ملی از ابعاد مختلف به بیان وضعیت آنها پرداخته‌اند. با این حال

شاخص‌های ذکر شده در مطالعات دارای نقاط قوت و ضعف بوده و به تنهایی نمی‌توانند بازگوکننده تمام وضعیت موجود این خانوارها و زنان باشند. هر چند که هیئت وزیران در «آیین‌نامه یکپارچه‌سازی خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار»، (مصوب ۱۴۰۲/۱۱/۲۹) تلاش کرده با راه‌اندازی سامانه و با دریافت اطلاعات و داده‌ها، خدمات مربوط به خانوارهای زن سرپرست را متمرکز سازد، اما موفقیت این سامانه در ابتدا مشروط به طراحی شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست و خانوارهای بدسرپرست است. موضوعی که بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت به آن پرداخته، لذا پیشنهاد می‌شود که وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ابتدا به طراحی شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست و بدسرپرست (ذکر شده در بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت) با همکاری معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، کمیته امداد امام خمینی (ره) و سازمان بهزیستی بپردازد تا بتوان به نتایج بهتری از اجرایی‌سازی آیین‌نامه ذکر شده، دست یافت.

۳-۴. لزوم استقرار سامانه پنجره واحد خدمات

یکی از چالش‌های اساسی در حوزه خدمات‌رسانی به خانوارهای زن سرپرست، پراکندگی اطلاعات مرتبط با این قشر از افراد جامعه است. زیرا این خانوارها بر اساس اینکه تحت پوشش صندوق‌های باننشستگی باشند یا نباشند به دو دسته کلان خانوارهای مستمری‌بگیر یا غیر مستمری‌بگیر تقسیم می‌شوند که به دلیل نداشتن مستمری تحت حمایت دستگاه‌های حمایتی (سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام (ره)) قرار دارند. این در حالی است که در ارتباط با وضعیت خانوارهای مستمری‌بگیر^۱ صندوق‌های باننشستگی (۱۹ صندوق) [۱۷] اطلاعات جامع و کافی در ارتباط با وضعیت اجتماعی، اقتصادی و ... موجود نیست. بنابراین در بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت، «راه‌اندازی سامانه پنجره واحد خدمات در سال اول اجرای برنامه در راستای یکپارچه‌سازی فرایند شناسایی، جذب و خدمات حمایتی و توانمندسازی نهادهای حمایتی و مردمی در حوزه زنان سرپرست خانوار و بدسرپرست مبتنی بر لایه‌بندی خدمات با رعایت قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی» تأکید شده است. از سوی دیگر بر اساس «آیین‌نامه یکپارچه‌سازی خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار»، (مصوب ۱۴۰۲/۱۱/۲۹) هیئت وزیران، به منظور ارائه متمرکز و یکپارچه خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی مکلف شده تا سامانه‌ای را ذیل پنجره ملی خدمات دولت هوشمند راه‌اندازی کند. همچنین دستگاه‌های اجرایی مکلفند ظرف سه ماه پس از راه‌اندازی سامانه با رعایت قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی، (مصوب ۱۴۰۱)، داده و اطلاعات مورد نیاز برای خدمات الکترونیکی و هوشمند خانوارهای زن سرپرست را در سامانه ارائه کنند.

پیشنهاد می‌شود آیین‌نامه یکپارچه‌سازی خدمات مربوط به زنان سرپرست خانوار با اهداف بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت مورد بازبینی قرار گیرد تا «سامانه پنجره واحد خدمات مربوط به خانوارهای زن سرپرست» با فرایند بهتری بتواند در جهت شناسایی، جذب و خدمات حمایتی و توانمندسازی راه‌اندازی شود. زیرا درصد مستمر خدمات حمایتی و توانمندسازی در حوزه زنان سرپرست خانوار و ارزیابی این خدمات به منظور شناخت صحیح از وضعیت این زنان و خانوارهای آنها در اتخاذ سیاست‌های مناسب و تنظیم مؤثرتر خدمات حمایتی و توانمندسازی بسیار حائز اهمیت است.

۴-۴. به‌روزرسانی سالنامه‌های آماری

اطلاعات آماری زنان سرپرست خانوار در سالنامه‌های آماری ۱۴۰۱ مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که اطلاعات مربوط به سرشماری سال ۱۳۹۵ بوده که چندین سال از آنها گذشته است. حال آنکه به منظور یکپارچه‌سازی، سامان‌دهی و رفع موازی‌کاری در نظام آماری کشور، در (بند «الف» ماده (۱۰)) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه، «مرکز آمار ایران مرجع رسمی تهیه، اعلام و انتشار آمارهای رسمی کشور شناخته شد». همچنین مرکز آمار ایران مکلف است با همکاری دستگاه‌های اجرایی طی سال‌های برنامه (ملی توسعه آمار کشور) (۱۴۰۰-۱۳۹۶)^۲

۱. دریافت مستمری طبق شرایط مقرر در قوانین مرتبط با صندوق‌های بیمه‌ای (مانند قانون تأمین اجتماعی) وجهی است که به منظور جبران قطع تمام یا قسمتی از درآمد به بیمه شده (از کارافتاده یا باننشسته) و در صورت فوت او برای تأمین معیشت بازماندگان وی (همسر متوفی، فرزندان متوفی و پدر و مادر متوفی تحت تکفل) به آنان پرداخت می‌شود (ماده «۱» قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۴۵).
۲. این در حالی است که هنوز برنامه چهارم ملی توسعه آمار کشور ابلاغ نشده، پس مبنای عمل همان برنامه سوم ملی توسعه آمار کشور است.

زمینه یکپارچه‌سازی سالنامه‌های آماری کل کشور، دستگاه‌های اجرایی و استان‌ها را فراهم کند. یکی از مهم‌ترین اقدامات راه‌اندازی سامانه پنجره واحد خدمات (بند «پ» ماده (۸۰) قانون برنامه هفتم پیشرفت) است که از نتایج این سامانه می‌توان به‌روزرسانی و حذف تشریح اطلاعات آماری مرتبط با وضعیت زنان سرپرست خانوار و افراد تحت سرپرستی آنها اشاره کرد.

منابع و مآخذ

- [۱]. زارعان، منصوره، برزگر، خدیجه. سیاستگذاری نهاد خانواده، قم، انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۴۰۱.
- [2]. <https://old.sci.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/3909/Files/98-99-03.pdf>
- [۳]. صادقی، حبیب‌الله، ترابی، فاطمه. الگوی فضایی شکل‌گیری خانوارهای زن سرپرست در ایران: نقش مکانیسم‌های محرک و فشار، زن در توسعه و سیاست، شماره ۲۱، ۱۴۰۲.
- [۴]. شیانی، ملیحه، زارع، حنان. فراتحلیل مطالعات زنان سرپرست خانوار در ایران، مطالعات جامعه‌شناختی، دوره ۲۶، شماره ۲، ۱۳۹۸.
- [۵]. باقری، یاسر. مناسبات قدرت و سیاستگذاری اجتماعی در ایران پس‌انقلاب، تهران، نشر نی، ۱۳۹۹.
- [۶]. شادی‌طلب، ژاله، نخعی، پریسا. نسل جدیدی از زنان سرپرست خانوار، گزارش وضعیت اجتماعی زنان در ایران، مجموعه مقالات، تهران، نشر نی، ۱۳۹۴.
- [۷]. اطلس وضعیت زنان سرپرست خانوار، معاونت رفاه اجتماعی دفتر امور حمایتی و توانمندسازی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۸.
- [۸]. زمانی، سمیرا و همکاران. بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست، مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۷.
- [۹]. اخباری، سهیلا، گودرزی، ثریا. بررسی آماری ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی زنان سرپرست خانوار و خودسرپرست، مرکز آمار و اطلاعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۰.
- [۱۰]. دراهکی، احمد، نوبخت، رضا. بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان سرپرست خانوار ایرانی: یک آنالیز ثانویه، پایش، سال بیستم، شماره چهارم، ۱۴۰۰.
- [۱۱]. شهپری ثانی، داود، همکاران. تحلیل وضعیت جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی خانوارهای زن سرپرست در ایران، فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه، دوره ۱۲، شماره ۴۷، تابستان ۱۴۰۰.
- [۱۲]. قربانی، فریدون، دیگران. فراتحلیل نیازها و اولویت‌های زندگی زنان سرپرست خانوار با رویکرد جامعه‌شناسی، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال نوزدهم، شماره ۷۲، بهار ۱۳۹۸.
- [۱۳]. علی‌اکبری صبا، روشنگر و دیگران. بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست بر حسب وضع زناشویی، پژوهش‌های هشده آمار، ۱۳۹۵.
- [۱۴]. محرابی، یدالله و همکاران. بررسی وضعیت سلامت خانوارهای زن سرپرست در ایران، پژوهش‌های هشده آمار، ۱۳۹۲.
- [۱۵]. افتخاری، نسربین و همکاران. بررسی ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و سلامت خانوارهای زن سرپرست با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های پشتیبانی، پژوهش‌های هشده آمار، ۱۳۹۲.
- [۱۶]. آجورلو، سمیه و همکاران. بررسی مقایسه‌ای توجه به مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی در میان زنان سرپرست خانوار و سایر زنان. فصلنامه اخلاق زیستی، سال دوم، شماره پنجم، ۱۳۹۱.
- [۱۷]. خورشیدی، مونا، میربیگی، وحیده. گزارش بررسی تبعیض در نظام بازنشستگی ایران، دفتر مطالعات اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل: ۱۹۸۸۲، ۱۴۰۳.

- [۱۹]. چیت‌ساز، زهره. شناسایی و تعیین خلأها و شاخص‌های آمارهای فرهنگی، پژوهشکده آمار، ۱۳۹۹.
- [19]. <https://iran-bssc.ir/atlas/>
- [20]. <https://president.ir/fa/117145>؛ <https://www.irna.ir/news/84071842/>
- [21]. <https://soha.emdad.ir/mis/emdad/r/900/main>
- [۲۲]. حسینی، داوود، دیگران. سالنامه آماری ۱۴۰۱ کمیته امداد امام خمینی (ره)، تهران، کمیته امداد امام خمینی (ره)، ۱۴۰۲.
- [23]. <https://media.behzisti.ir/d/2024398347/0/09/01/.pdf?ts=1704804468000>
- [۲۴]. موسوی نیک، سیدهدادی، عسگری، جعفر. گزارش آسیب‌شناسی نظام آماری کشور (۸): چالش‌های اساسی و ارائه نظام مطلوب، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل ۱۸۶۲۳، ۱۴۰۱.
- [25]. <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=34336>
- [۲۶]. افتخاری، نسرین و همکاران. بررسی فعالیت‌ها، خدمات و قوانین و مقررات مربوط به خانوارهای زن سرپرست، پژوهشکده آمار، ۱۳۹۲.
- [۲۷]. ربیعی، فاطمه، میرزایی، صفیه، محمدی، معصومه. بررسی ویژگی‌های زنان سرپرست خانوار در ایران، پژوهشکده آمار، ۱۳۹۰.
- [28]. <https://amar.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/6200/Files/3376003-99-401/.pdf>
- [29]. <https://women.gov.ir/detail/10795>
- [۳۰]. سعیدی، علی اصغر، باجلان، اکرم. تحلیل چالش‌های طرح توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در برنامه‌های توسعه، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۹۵، ۱۴۰۱.
- [۳۱]. باجلان، اکرم. گزارش آسیب‌شناسی «طرح توانمندسازی زنان سرپرست خانوار»، دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل: ۱۹۷۳۵، ۱۴۰۳.
- [32]. <https://www.isna.ir/news/1400110503180/>
- [33]. <https://amar.org.ir/Portals/0/PropertyAgent/6200/Files/369911401/.pdf>
- [۳۴]. فطرس، محمدحسن، قدسی، سوده. فقر چندبُعدی زنان و مردان سرپرست خانوار در مناطق شهری و روستایی ایران با استفاده از روش آلکایر و فوستر، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۸، شماره ۶۷، بهار ۱۳۹۷.
- [۳۵]. خیرخواهان، جعفر. آسیب‌شناسی نظام آماری کشور ۱. اصول و رویه‌های حاکم بر اداره آمار، دفتر پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس، شماره مسلسل ۱۵۵۹۲، ۱۳۹۶.

گزیده سیاستی

به منظور اجرایی‌سازی برنامه هفتم پیشرفت، شاخص‌های ارزیابی وضعیت خانوارهای زن سرپرست بر اساس اسناد بالادستی بارویکردتحمیم خانواده طراحی و سپس «سامانه پنجره واحد خدمات خانوارهای زن سرپرست» طبق شاخص‌های طراحی شده در جهت شناسایی، جذب و خدمات حمایتی و توانمندسازی راه‌اندازی شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir